

ספר מנחת חינוך - מצוה רצו - אות ב

[ב] והנה מבואר בגמרא בכמה דוכתי [סנהדרין ע"ד ע"א ועוד], דרבי ישמעאל סובר דכל המצוות אף בעבודה זרה בצנעה יעבור ואל יהרג מקרא דוחי בהם. ועיין ביומא פרק יום הכיפורים פ"ה ע"א שמפלפל הש"ס מנין לפקוח נפש שדוחה שבת, ומבואר שם כמה תנאים דילפי דין זה, ורבי ישמעאל יליף מבא במחלתת עי"ש, ושמואל אמר מוחי בהם, ואמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר מדשמואל, עי"ש. ולכאורה צ"ע, דרבי ישמעאל כל פעם יליף דפקוח נפש דוחה כל העבירות מקרא וחי בהם, ולמה לענין שבת הוצרך לו ילפותא אחריתי, ולמה לא יליף מקרא זה דהוא בעצמו יליף שאר עבירות מפסוק זה, וכבר עמד על זה בתוספות יום הכיפורים [שם ד"ה מנין]. ונראה לי דיש חילוק גדול בין אנסו אנס לעבור עבירה זו ואם לאו יהרגנו, וא"כ אונס ההריגה בא לו על ידי מצות השי"ת, נוכל לומר דהכתוב אמר וחי בהם דעל ידי המצוות יחיה האדם ולא שימות על ידי סיבתם, אבל אם לא אנס אותו על העבירה רק שחלה ונטה למות ועל ידי העבירה יוכל להציל נפשו מרדת שחת אבל החולי אינו בא לו מחמת המצוה, בזה נוכל לומר דלא שייך וחי בהם ולא שימות בהם, כי לא מחמת המצוה חלה רק היא מניעת הצלה

זכרון שמואל

חכמה ודעת

שיעורי ר' שמואל

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת אחרי - שנת [תרל"ב]

אשר יעשה אותם כו' וחי בהם. אם כי אחז"ל אל תהיו כעבדים המשמשים ע"מ לקבל פרס. אך אמרו ג"כ הוי מחשב הפסד מצוה כו'. כי בוודאי שכר עוה"ב אינו ענין הגוף. רק זה עצמו עוה"ב מה שזוכין להיות בטל להש"י כראוי. שהוא דבר שא"י להשיג ולהיות ברור שאין להשיג לרוב ההעלם לכך נק' עולם כמו שעולם הזה נק' העלם על שהחושך מכסה ומעלים כבודו ית'. כמו כן עוה"ב הוא העלם של אמת על שאין יכולין להשיג. ובעוה"ז ההעלם ע"י השקר. ובוודאי כן חשבון הפסד מצוה מה שע"י המצוה מדבק האדם עצמו בהש"י שהוא שורש החיות. וכן וחי בהם כנ"ל זה השכר הוא תכלית עשיות המצוות. ולקבל פרס הוא לשון פרוסה שכוונתו לעצמו ואינו דבק בשורש החיות כנ"ל היפוך וחי בהם כנ"ל:

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת אחרי - שנת [תרל"ה]

יעשה כו' האדם וחי בהם. פרשנו ג"כ שע"י המצוות ימשך החיות לכל הדברים. פשוט כמ"ש ז"ל כל מ"ע נגד אבר מיוחד. וכפי מה שמבטל חיות כל האבר אל המצוה חוזר וממשיך חיות מהמצוה אל האבר ועי"ז יכול לעשות כל המעשים בקדושה כמ"ש קדשנו במצותינו. והוא באמת ענין שבת קודש שניתן לבנ"י כי בששת ימים עשה השמים וארץ כו'. אעפ"כ שבת הוא השלמת כל המעשים כמ"ש רש"י ז"ל על ויכל כו' ביום השביעי כו' ופי' שיש נקודה קדושה תוך הבריאה שהיא למעלה מהעשי' והיא בחי' שבת שנותנת שלימות וחיות לכל הנבראים. לכן נק' שלום. וכמ"ש תכלית שמים וארץ. ששורש מעשה בראשית הוא בחי' שבת וניתן לבנ"י שמעשיהם בקדושה כנ"ל: במשנה אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני וא"ל עכשיו אימתי. פי' מו"ז ז"ל ידוע. וי"ל עוד כי ידוע שיש ג' בחי' עולם שנה נפש. שהוא ענין נפש האדם. וכלל הבריאה. והזמן. והכל תלוי בתיקון נפש האדם [שעי"ז] הכל מתוקנים. וז"ש אם אין אני לי לתקן נפשי. וכשאני לעצמי כו' כי לא די בזה וצריך (גם) הוא לתקן [גם] כל הבריאה. וגם הזמן ניתקן ע"י. לכן אם לא עכשיו אימתי כי גם שעה זו צריך לתקן והיא עוברת. לכן כשיחשוב האדם שכל ג' הדברים האלו הם תלויין בו לא יתירשל בעבודת הבורא כנ"ל:

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת בחוקתי - שנת [תר"מ]

ופי' אא"ז ז"ל ע"פ המשנה אם אין אני לי כו' שיש לכל איש ישראל דבר מיוחד שאין אחר [יכול] לתקנו רק הוא. וכמו כן לכל שעה דבר מיוחד שא"י לתקנו רק בשעה זו. וזהו אם לא עכשיו אימתי. אעפ"כ אחר תיקון הפרטים צריך

להכניסו בכלל. וז"ש וכשאני לעצמי מה אני.

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת אחרי - שנת [תרמ"ד]

בפסוק תשמרו ללכת בהם. פרש"י שלא ליפטר מהם כו'. דכתי' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. פי' עפמ"ש חז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים. א"כ עיקר החיות הוא כשעוסקין בתורת ה' ומצותיו. וכל מה שהאדם מכניס כוחו וחיו בעסק המצות ניתן לו חיות חדש. והחיות הזו במדרגה גבוה מחיות שהי' לו בראשונה וכמ"ש וקוי ה' יחליפו כח. וכן הוא תמיד שיש כמה מדרגות בענין החיים הגנוז בתורה ומצות. וקודם העשי' א"י כמו שיש חילוקים במדרגות הצדיקים. וצריך אדם להתעלות תמיד ממדרגה למדרגה ויש לו תמיד תורה חדשה וחיות חדש. וזה ללכת בהם. וחי בהם.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לזא

תנו רבנן ברוך בכלל ברוך בפרט ארוך בכלל ארוך בפרט ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת אחרי - שנת [תרמ"ח]

וכתיב ושמרתם את כו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ולא כתיב וחי בהם. לרמוז כי המצות נותנין חיות גם לפנייהם. כי יעשה הוא לשון עתיד ע"ש המחשבה. שע"י התשוקה וההכנה אל המצוה זוכין מיד להמשיך חיות. ושמרתם זו משנה מה שלומדין ע"מ לעשות כי יש עתים שא"י לקיים המצות בפועל ממש ורק על ידי הרצון והמחשבה כנ"ל:

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת אחרי - שנת [תרנ"א]

ושמרתם כו' להיות משתוקקין ומצפין להתגלות הפנימיות והוא אשר יעשה אותם האדם וחי. דאיתא קוב"ה ואורייתא וישראל כולו חז. ובאמת בני"ה הם כלים וכלי אומנות שלהם הוא תורה ומצות ובאמצעותם חל נועם ה' ובכלל שלש הכוחות נגלה חיות הפנימי. וזהו אשר יעשה אותם המצות. האדם הוא כח הנפש דכתיב ויהי האדם לנפש חי שנעשה כלי לעורר החיות שגנוז ונסתר. וחי בהם אני ה' שכח הש"י שורה בעשיות המצוה. ועל אלה הג' מבקשים ויהי נועם ה' כח ה'. ומעשה ידינו הוא כח המצות. ומעשה ידינו כוננוהו הוא הכנת האדם העושה המצוה. וכתיב יעשה לשון עתיד. כשיהיה הכל מתוקן אז יהי' נגלה החיות שיהי' אחדות אחת לקוב"ה ותורה וישראל כנ"ל. ועתה צריכין לשמור להשתוקק להיות נכלל בזה היחוד שעתיד להיות בשלימות. וזה שרמזו במשנה א"ת כעבדים המשמשין כו' לקבל פרס. פרס הוא חלק. אבל האדם צריך לעשות המצוה להיות בטל ומדובק בשורש אלה השלשה הנ"ל:

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת אחרי - שנת [תרנ"ח]

בפסוק אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. דכתיב וייצר כו' את האדם עפר. וזה נפש בהמיות ואח"כ ויפח באפיו נ"ח ויהי האדם לנפש חי' שהוא כלי להמשיך החיות ובכח המצות יכול להמשיך החיות ואז נק' אדם. כי הדם הוא הנפש. לכן דרשו חז"ל לא תאכלו על הדם קודם שתתפללו על דמכם. כי הא' מאדם היא המשכת החיות מרוח ונשמה על הדם להיות נקרא אדם. חי פי' בתוס' גבי כוס של ברכה חי פי' שלם. כי השלמת האדם ע"י המצות. וחי בהם שמשלים עי"ז צורת האדם. איתא בזוה"ק קוב"ה סתים וגלי' וכן התורה וכן ישראל. וע"י המצות נמשך התגלות אור תורה במעשה המצוה. לכן כתי' אשר יעשה אותם האדם שאדם משלים המצוה בעשי'. וכמו כן ע"י המצוה נגלה פנימיות נשמת האדם ברמ"ח אברים שבו. ועמ"ש לקמן בפ' קדושים:

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת אחרי - שנת [תר"ס]

את משפטי תעשו כו' ללכת בהם. ואח"כ כתי' אשר יעשה כו' האדם וחי בהם. פרשנו כי המצות נותנין קדושה

ודביקות לפנייהם ולאחריהם. וצריך האדם להתדבק במצוה ע"ד ללכת בה כל היום. וכשעושה המצות ע"ד זה שישאר בו חיות מן המצוה כל היום כמ"ש ומצותי תצפון אתך. וכמו כן קודם המצוה להיות משתוקק כל היום לעשות מצות ה' והכנה זו כל היום אל המצוה נותן לאדם חיות. לכן כתי' אשר יעשה לשון עתיד. וחי בהם גם קודם העשי'. כי המצות הם עצות להתדבק בהשי"ת. והוא בעובדא ומעשה כדי להתקדש ע"י המצוה כל המעשים כענין שאמרו כל שהי' בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא. וכן צריך להיות רצון האדם שע"י המצוה יתקן כל המעשים כי היד המנוחת תפילין מתקדשת בכל הפעולות שנעשה ע"י הידים. וכן הוא בכל המצות. זה ללכת בהם:

ספר שפת אמת - שמות - פרשת בא - שנת [תרנ"ט]

בפסוק משארותם צרורות בשמלותם. אמרו במכילתא וכי לא ה' להם בהמות רק לחבב את המצוה ע"ש. כי הנה עיקר תכלית המצוה להיות נשאר ממנה רשימה באדם. כמ"ש במ"א פ' ומצותי תצפון אתך. כאשר עושין המצות ברוב אהבה ותשוקה נשארת הארת המצוה בנפש האדם. וכמ"ש צדיק זכיותיו חקוקין על עצמותיו. וזה שהי' שיורי מצה ומרור צרורות בשמלותם רמז על הלבוש שנעשה ע"י המצות.

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת אחרי - שנת [תרל"ח]

וכן יש לפרש אשר יעשה אותם האדם פ' אותם באמצעות המשפטים והחוקים יתקן כל בחי' העשי' ואז מעורר החיות שיש בכל המעשים מכח מאמרות הבורא ית'. ואין לעשות שום מעשה רק בהשתתפות איזה מצוה כמאמר בכל דרכיך דעהו כו'. וברש"י קבלתם מלכותי קבלו גזירותי כו'. כי בשעת מ"ת היו בני' קדושי עליונים והיו מרוחקין מהגשמיות והוא ביטול גמור למלכות שמים. אח"כ נתקלקל העשי' כמ"ש הזהירו בנשמע כו'. לכן ניחם הש"י אותם כי הגם שנפלו ממדרגתם הראשונה. עכ"ז ע"י תיקון המעשה יוכל להיות יותר מעלה כשושנה בין החוחים. כענין שחורה אני ונאווה כו'. במקום שבע"ת עומדין כו'. והכל ענין אחד כי מקודם היו בני' חיים ממש חרות חירות ממה"מ כו'. אח"כ ניתן עצה ע"י המצות לעורר החיות כנ"ל והבן כי קצרת:

גם היתר צעזרה לכתחילה]. (ז) דכוי הגבלה בעלם החיוב לקיים הלאו, וכעין שמאינו גבי מלות עשה שא"ל לבזבז יותר מחומש, וכמו כן גבי לאו אינו חייב למסור נפשו.

(ד) ובהג' הגרעק"א ציו"ד סי' ס"ז נסתפק שם אם שרי לישראל להושיע אצמכה"ת לבן נח מסוכן די"ל דוחי זהם ולא שימות זהם בישראל נאמר, עיי"ש. וסבור הייתי לומר דספיקו חלוי זהני תרי טעמי הכ"ל, דאי נימא דמה דצ"ג א"ל למסור את נפשו שלא לעבור איסור הוא מטעם אונס, אי"כ צודאי אסור להושיע לו אצמכה"ת, דכרי כבר פשוט לחלק צין אנשים לחלאים דמתרפא לא מקרי אונס, והוא מדפסק הר"מ דצאנסיס אם עבר ולא נהרג פטור ובחלאים אם עבר ונהרג חייב. [והטעם בזה משום דיסוד ענין אונס] וא דזמח עשית המעשה לא בזה מלד עושהו ולא מלד האנס אשר כופהו ואונסו לעשות את המעשה, דאז עלם המעשה נעשה בכפייה צריון אחרים שלא צריונו, אבל הבא להתרפאות צאיסורים להליל את נפשו הרי המעשה נעשה מיזמתו ורצונו בלא שום כפייה בעלם המעשה, והאי דסיבת מעשהו היא הלכת נפשו אינו מעלה ולא מוריד לענין להחשיבו אונס, דמ"מ עלם המעשה לא נעשה בכפייה, ומשוי"ה הוא דפטורא דאונס לא שייכא גבי ריפוי. ועיי' צצ"י חו"מ סי' ר"ה שכחז שם צשם רשצ"ס דגם לגבי חליוהו ויהיב דלא הוי מתנה מ"מ בתליוהו סתם ומליל עלמו צנתינת המתנה הוי מתנה, עיי"ש]. אצל אי נימא דכוי הגבלה צהחיוב, אפשר דה"ה נמי צמסוכן לא חייבתו תורה למסור נפשו ומותר להושיע לו אצמכה"ת. [ועיי' צפ"ת יו"ד סי' קנ"ז שהצ"ח צשם סי' משנ"ח שמתפק אם מותר להליל כל ממונו צציטול מלו"ע, יעו"ש. וה"ג י"ל כיון דאין חייב למסור נפשו על היום לאו ה"ג דמותר לו להליל נפשו

צעזרת לאו]. אולם נראה דאפילו נימא דכוי מעין הגבלה צחיוב, וכעין חומש צמלו"ע, מ"מ יסוד דינו הוא מטעם אונס, דמה שאינו חייב לבזבז כל ממונו משוי ליה לאונס, אבל להליל ממונו צציטול מלו"ע אסור, וכמו כן אסור לצ"ג להתרפאות צאיסורים, וכן כתב להדיא צס' מנח"ת מלוח רל"ו דצ"ג אסור להתרפאות צאיסורין. [ודלא כמשל"מ צפר"ד דרך האחרים ריש דרוש שני שכחז דצ"ג מתרפא נמי צאיסורין].

(ה) והדרן לקמייחא דמכא דצ"ג אינו חייב למסור נפשו מצואר להדי' דצאנסיס גם בלאו דין דחיה דפיקו"ג אמרינן יעבור ואל יהרג, ולכאורה יקשה מזה לדברי רש"י שהוצאו לעיל שכחז ח"ל, סברא הוא שלא תדחה נפש חבירו דאיכא תרתי איבוד נשמה ועזירה וכו', דכי אמר רחמנא לעבור על המלות משום וחי זהם משום דיקרה צעיניו נפשו של ישראל והכא גבי רולח כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה וכו' הילכך דבר המקום לא ניתן להדחות עכ"ל. והרי להדיא דס"ל דרק משום דחיה דפיקו"ג הותר לעבור בכל החורה. ויש להקשות עוד על דברי רש"י מהא דאיתא צגמ' שם, ר"ל אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך וכו' ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך, ע"כ. והנה זה ודאי דאפילו אם ממונו חביב עליו נגופו מ"מ דינא דפיקו"ג לית ציה ולמה לריך ק"ל דחייב למסור ממונו, ומוכח להדיא כדברי הח"ש דגם בלאו דינא דפיקו"ג לא היה חייב לקיים הלאו אי לאו דגבי קרא. וכן נמי מוכח ממאי דקאמר דאילטריך בכל נפשך למי שגופו חביב עליו ממונו ולא קאמר משום פיקו"ג, דגם בלאו טעמא דפיקו"ג הו"ל דאין חייב למסור נפשו אע"ז וכמש"כ החוס', ולפי"ז צשאר לאוין דלא גלי קרא אינו חייב למסור נפשו גם בלאו טעמא דפיקו"ג, ול"ע מזה לדברי רש"י.

למולו מפני הדין של "וחי בהם", אך בדיני עכו"ם שאין לימוד כזה צריך למולו בכל אופן כי על זה נצטוו גם בני נח. ומה שב"נ אינו מחוייב למסור נפשו כשאונסים אותו, זה לא מדין וחי בהם, אלא מסברא ידעינן לה כמ"ש התוס' בסנהדרין ע"ד ב' ד"ה בן נח, ועיי' במנ"ח ^{אוצר החכמות} שם בארוכה.

ונראה לומר דפיקו"נ ג"כ לא הותר בב"נ דזה כעין מתרפאין וכפי שיתבאר, וזה כונת המזרחי בקושייתו, למה נמנע משה מלמול את בנו מחמת חשש סכנה, והרי לא נצטוו לפני מתן תורה על "וחי בהם", ומה שב"נ פטור במקום אונס אין זה אלא פטור באונס שמותר, אבל במקום שימות מחמת חולי ויש לו אפשרות להציל עצמו אם יעבור על אחת ממצוותיו, אסור לו להציל עצמו שלב"נ לא שרינן במתרפאין. דנראה לבאר את החילוק שבין אונס למתרפאין. שבאונס אינו עושה את המעשה ברצון כלל, אלא משום אונס מיתה, ומעשה הנעשה באונס ושלא ברצון אינו נחשב מעשה כלל, וזה נלמד מקרא 'ולנערה לא תעשה דבר', משא"כ במתרפאין שעושה ברצון, אף שזה משום סכנת מיתה. וא"כ אף כשלא מל משום חשש סכנה זה דומה למתרפאין. **אך המנ"ח שם חילק חילוק אחר, דבאונס המיתה באה לו משום העבירה, וזה סברא שלא אמרה לו התורה שלא לעבור ולמות משום זה, משא"כ**

במתרפאין, הסכנה באה לו ממקו"א והוא רוצה להציל עצמו ע"י העבירה וזה לא הותר, ולפי"ז מילה דמיא לאונס, שהרי המיתה באה לו בגלל המצוה ודו"ק.

מיהו אכתי צ"ב דאף אי נימא כמ"ש המנח"ח שבב"נ פטור רק באונס ולא בגדר מתרפאין, לכאורה זהו במצוה שעל גופו, שמצווה למסור נפשו ולא לעבור על המצוה, אבל אין לו רשות להרוג בנו אפי' בספק בגלל המצוה שעליו, וזהו גם במתרפאין וגם בזה כבר תמה הפרשת דרכים שם.

ואפשר שמצות מילה שאני שלדידן מסרה לו תורה את בנו לחבול בו, אף שבכל מילה גופא יש קצת פיקוח נפש, ולפיכך בעכו"ם אם הסכנה בגדר מתרפאין אין פטור בב"נ, אף שעיי"ז הורג את בנו משום דבמצות מילה ניתנה לאב הרשות לחבול בבנו, וחייב הבן נח למולו אף בחשש מיתה, שלא פטרה תורה אלא באונס. [ולפי"ז ילע"י בבן קטורה כשיש חשש סכנה במילתו אם צריך למולו, דאף לדעת הרמב"ם (מלכים פ"י ה"ח) דבני קטורה חייבים במילה לא מבואר אם בבני קטורה האב חייב או לא, ובמנח"ח (מצוה ב') פשיטא ליה שבבני קטורה חייב האב וגם בית דין כבישראל, אבל באמת נראה דלא דמי לישראל, שבישראל אביו הוא אביו לכל מילי, אבל בעכו"ם אפקריה רחמנא לזרעיה (יבמות צ"ח.), רק לירושה מיקרי בנו דילפינו מקרא שבנו יורשו

לענין לעבור על ל"ת, והלא מבואר להדיא דאין מחללין שבת במקום סכנת אבר בלבד, דלא הוי כפקו"נ.

אמנם לפי דברינו לעיל בביאור החילוק

בין פטור אונס לבין ההיתר לעבור

עבירה בשביל להתרפאות, שהוא החידוש

הנלמד מהפסוק של "וחי בהם", א"ש,

דהש"ך מיירי במקום אונס שהעכו"ם

מכריחים אותו לעבור עבירה ואם לאו

יש לו סכנת אבר, ובאופן זה אנו אומרים

שאין להחמיר למסור אבר, מפני שבמקום

אונס מה שיש לו פטור אין זה מצד

גזירת הכתוב של "וחי בהם", שהרי במקום

אונס אין המעשה מתיחס אחריו, והוא

נלמד מקרא 'ולנערה לא תעשה דבר'

כלומר שבמקום אונס זה נחשב כאילו

שלא עשה בכלל. מה שאין כן במתרפאין

ששם בא לעבור על מצותו מתוך רצון,

וא"כ מה שאפשר להתיר לו לעבור על

מצותו הוא רק מצד ההיתר המיוחד של

"וחי בהם", ולכן אפשר לומר דכל ההיתר

הוא רק במקום סכנת חיים אבל בסכנת

אבר אינו בכלל וחי בהם וצריך להחמיר,

ומזה הטעם בהלכות שבת יש להחמיר

במקום שיש רק סכנת אבר, ואינו סתירה

לדברי הש"ך שמתיר באונס שאנסוהו

עכו"ם שגם בסכנת אבר מיקרי עובר

באונס ודו"ק.

והנה המנח"ח הביא מקור גדול לחלק

בין אונס למתרפאין מדברי

הרמב"ם בהל' יסוה"ת (פ"ה ה"ד) דכת'

(קידושין י"ח.), אבל למ"ע דמילה לא

שמענו דשייך לומר דיש דין באב,

ומאברהם ליכא להביא רא' דבאברהם

ודאי דא"א לומר שאפקרי', וכן פלא לומר

שבית דין של ישראל אחראים לעכו"ם

למולם, והרמב"ם סתם שחייבין במילה

ולא פירש באב או בית דין וצ"ב, וא"כ

ודאי שאין רשות לאב להכניס בנו לסכנת

מיתה בבן קטורה, ורק בישראל קודם מ"ת

הק' המזרחי דימול אעפ"י שיש סכנה].

(ובמקו"א (מועו"ז ח"ד רצ"ה) הערנו היאך

מותר לאב לחזור על ציצין שאינם מעכבין

משום הידור מצוה והלא הוא חובל בבנת,

ואיך הותר לו לחבול בשביל ההידור מצוה,

וחילקנו דמילה שאני שהמצוה גופא

בחבלה ונמסר לו הרשות לענין זה לחבול

בבנו ועיין היטב בזה).

ג. והנה הרמ"א פוסק ביו"ד (סי' קנז)

"ואם יוכל להציל עצמו בכל

אשר לו, צריך ליתן הכל ולא יעבור על

לא תעשה", והש"ך (ס"ק ג) מוסיף

"אבל מצות עשה אפילו מצוה עוברת

אין צריך לבזוז יותר מחומש וכו', ואם

יש סכנת אבר צריך עיון אי דמי לממון

או לנפש, עי' בריב"ש סי' שכו ובאו"ח

סי' שכח סי"ז, ונראה לקולא". ומה

שציין הש"ך לשו"ע בהלכות שבת (סי'

שכח), הנה שם איתא להדיא (סעי' יז)

דאין מחללין את השבת באיסור

דאורייתא, אפילו יש בו סכנת אבר,

ומפורש שסכנת אבר אינה דומה לסכנת

נפש, ולפיי"ז צ"ע אמאי מסתפק הש"ך

סימן ד

ש"ס

בגדרי אונס ופיקו"נא

דאמרי' ביצמות רפ"ג דף כ"ו ע"א אסור לבטל מלות יצמין, ולכן אסור לגרום שהיצמח תהי' ערוה כיון שיחכן שע"ז יתבטל מלות יצמין (עי' בסוגיא שם), והתם נמי אחר שתהי' ערוה הא לא יעבור על העשה דיבום דבערוה הוא פעור ממלות יבום, אלמא דאסור לו לאדם לגרום שיבא ציטול דקיום מ"ע ואף באופן דהיתר, ומש"ה נשצת דיש גם מ"ע דשציתה אסור לו להכניס עלמו להיתר דפיקו"נ, משא"כ בסוגין דהוי רק ל"ת מותר להכניס עלמו לפיקו"נ.

ב. ונראה דגם אי נימא דאף באיסור ל"ת אסור להכניס עלמו לפיקו"נ נמי יש ליישב סוגין לפי מה שנקט הגר"ש שקופ ז"ל דהכא הוי מכניס עלמו להיתר דפיקו"נ, ומשום דהגר"ש איגר תי' על הא דמצוהר בסוגין דמותר להכניס עלמו לאונס דמשום עיגונא התיירו, והנה אי בסוגין לא נחשב למכניס עלמו לפיקו"נ לע"פ תי' הגר"ש איגר, דנראה פשוט דסברת משום עיגונא התיירו ל"ש אלא לענין איסור דרבנן אבל לעבור על איסור דא"י דג"ע מסתבר דודאי לא יתיירו, ואיסור דמכניס עלמו לאונס בפשטו הוי איסור דא"י, דכשהכניס עלמו לאונס אין לו כלל שם אונס ואין כאן אונס רחמנא פטרי, וכן משמע להדיא ברמז"ס פ"ה מהל' יסודי התורה הל"ד שכי' שם דגם בע"ז דחייב ליהרג ולא לעבור מ"מ אס' עבר ולא נהרג פעור מעושים כיון דהוי אונס, וכי' ע"ז הרמז"ס ח"ל אבל אס' יכול למלט נפשו ולצרות מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה הנה הוא ככלב שב על קיאו, והוא נקרא עובד עבודה כוכבים "במחיד" והוא נטרד מן העוה"ב ויורד למדרגה התחתונה של גיהנם, ומשמע להדיא מלי' הרמז"ס דיש לזה דין עובד ע"ז גמור. [ומיהו לענין עונש מיתה כי' התשצ"ן דהרמז"ס מודה שאינו חייב, ויש שכי' דחייב ודלא כהתשצ"ן, אבל איסור דא"י ודאי שעובר], והתם הא הוי מכניס עלמו לאונס, דצטעה שעובד ע"ז כבר אין יכול לצרות, ורק שהי' יכול לצרות מקודם, וחיי' דמכניס עלמו לאונס הוי איסור דא"י. וכיון דמכניס עלמו לאונס הוי איסור דא"י, לכא"י ל"ש תי' הגר"ש דמשום עיגונא התיירו.

א. בגמ' (דף ג' ע"ב) מאי סכנה אילימא דאמרי וכו', אמר רבה דאמרי צחולה הנשאלת ציוס הרביעי תבטל להגמון תחילה האי סכנה אונס הוא, משום דאיכא לנעוה דמסרן נפשיהו לקעלא ואתין לידי סכנה, ופריך ולדרוש להו דאונס שרי, ומשני איכא פרולות וכו'. והאחרונים הקשו (בדו"ח להגר"ש צ"ס הגר"ש איגר) דהרי אסור להכניס עלמו לאונס, ואיך נדרוש להו דאונס שרי ונתייר להו לינשא ציוס הרביעי שע"ז יצאו לאיסור אשת איש, ושמעתי' צוה מהגר"ש שקופ ז"ל שתי' דבסוגין אין לנו צחיל' להחירי' משום אונס כי' אס' משום היתר דפיקו"נ, וכדמצוהר צ"ב תי' החוס' בסוגין (ד"ה ולדרוש להו דאונס שרי) דהכא הדין דתעבור ואל תיברג, ונמלא דהכא אינה מכנסת עלמה לאונס כי' אס' להיתר דפיקו"נ, ומכניס עלמו לפיקו"נ לא דמי למכניס עלמו לאונס, דהא דאסור להכניס עלמו לאונס בעלמא היינו משום דכיון דהוא גרם לעלמו אונס זה לא חשיב כלל שהוא אונס על המעי' והני' מחיד, משא"כ במכניס עלמו לפיקו"נ דצטעה שעושה המעי' יש לו היתר דפיקו"נ, ונמלא דמכניס עלמו למצב שבו מתרת לו החורה לעבור ואין כאן איסור. **ואף** דמלינו צממה דוכתי דגם להכניס עלמו להיתר דפיקו"נ אסור, וכדאי' נשצת י"ע ע"א דאין מפליגין בספינה ג' ימים לפני השצת ויש מהראשונים שם (עי' בצטעה"מ ובשו"ע סי' רמ"ח) שביארו הטעם משום דחיישי' שמא יצוה לידי פקו"נ וילערך לחלל שצת, וכן היכא דאישתפוך חמימי דינוקא קודם מילה ואס' ימולו אותו ילערכו אחר המילה לחלל שצת ולהתם לו מוס, איכא ראשונים (עי' צטעה"מ שצת דף קל"ד ע"ב) דס"ל דמצטלין מלות מילה, וחיי' מכ"ז דאסור להכניס עלמו לידי היתר דפיקו"נ, אמר צוה הגר"ש דיש צוה נפק"מ בין מכניס עלמו לציטול עשה או מכניס עלמו לאיסור ל"ת, דלהכניס עלמו לאיסור ל"ת מותר, כיון דצטעה שיעבור יהא לו היתר דפיקו"נ, (בין אי פקו"נ הוי הותרה או דחוי), ונמלא דגורם לעלמו לעבור על ל"ת בהיתר, וצוה ליכא איסור כלל, משא"כ במלות עשה אסור לו להכניס עלמו להיתר דפיקו"נ, ומשום דאף דכשעובר אח"כ על העשה אין עושה איסור, מ"מ אין לו קיום העשה, ואסור לאדם שיכניס עלמו למצב שיצטעל קיום עשה, ודמיה להא

א. עי' בכ"ז בס' זכרון שמואל סי' ס"ה.